

**МУЗЕЙ ГЕНОЦИДУ «ТЕРИТОРІЯ ПАМ'ЯТІ»
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ФОНД ПІДТРИМКИ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»;
ЛОС-АНДЖЕЛЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (LOS ANGELES UNIVERSITY)
(USA);
АРІЄЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ARIEL UNIVERSITY CENTER OF
SAMARIA) (ISRAEL);
ЗАХІДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТІМІШОАРИ (WESTERN UNIVERSITY
OF TIMISOARA) (ROMANIA)**

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМА ГЕНОЦИДУ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»**

(Одеса, 23-24 січня 2025 року)

УДК:

Проблема геноциду: виклики сучасного суспільства. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 23-24 січня 2025 р.) 88 с.

Рецензенти:

Готинян Віталія Віталіївна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

Наумкіна Світлана Михайлівна - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Проблема геноциду: виклики сучасного суспільства» вміщує матеріали, які досліджують концепцію геноциду в творах Рафаля Лемкіна: філософське та правове підґрунтя; культурний геноцид: від доктрини до відповідальності; геноциди ХХ століття та їх вплив на генезу моральних складових людства; геноцидальні практики Російської імперії і їх доктринальне підґрунтя; вплив рішень міжнародних кримінальних трибуналів на колективну пам'ять щодо геноцидів; меморіалізація пам'яті жертв геноцидів; геноцидальний вимір агресії Росії проти України. Рекомендовано для науковців, педагогів, докторантів, аспірантів, студентів.

Ухвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 12 від 27 березня 2025 р.)

«Проблема геноциду: виклики сучасного суспільства»

23-24 січня 2025 року

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова:

А. В. Красножон – ректор Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор історичних наук, професор.

Заступники голови:

Копусь Ольга Антонівна – перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор педагогічних наук, професор.

Музиченко Ганна В'ячеславівна – проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор політичних наук, професор.

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Козленко Павло Юхимович – голова правління Громадської організації «Одеський центр дослідження Голокосту»

пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. Вип. 5. С. 131–140.

З. Павленко В. П., Світайло Н. Д. Елементи імперської ментальності : досвід дослідження на прикладі сучасної Росії. *Проблеми соціальної роботи : філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 2. С. 63–71.

Базелюк Оксана Василівна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, ОПП «Початкова освіта», *Університет Ушинського, м. Одеса, Україна*
Науковий керівник: **Оксана ПЕТІНОВА**, д. філос. н., професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, *Університет Ушинського, м. Одеса, Україна*

КУЛЬТУРНИЙ ГЕНОЦИД КОРІННИХ НАРОДІВ (НА ПРИКЛАДІ КОРІННИХ НАРОДІВ У КАНАДІ, АВСТРАЛІЇ, США)

Культурний геноцид – це систематичні спроби стерти етнічну ідентичність народів шляхом асиміляції, насильницької зміни мови, традицій, вірувань та інших культурних атрибутів. Багато корінних народів Канади, Австралії та США опинилися на межі зникнення, оскільки протягом століть зазнавали культурного винищення з боку колонізаторів. Це була спроба повністю викреслити цілу етнічну групу з історії. За даними ЮНЕСКО, значна частина мов корінних народів цих країн і на сьогодні перебуває під загрозою зникнення, адже в деяких із них залишилося лише кілька носіїв [4].

Індіанці – корінний народ, який в минулому населяв Північну Америку. Історичні документи та статистичні дані беззаперечно свідчать про те, що ще з перших днів свого існування, США оголосили їм війну і розпочали жорстокий геноцид, що тривав століттями [1]. До американців долучилися британські та французькі колоністи, які прагнули захопити землі та ресурси корінних народів. Для того, щоб усунути опір місцевих мешканців, було прийнято рішення знищити їх як народ. Символом безжальної політики американської армії та іноземних «цивілізаторів» під час «звільнення» Дикого Заходу є афоризм американського воєначальника Філіпа Генрі Шерідана: «Гарний індіанець – мертвий індіанець» [11].

У XVII – XVIII ст. почали активно очищувати території від індіанців, здійснюючи тисячі нападів, масові вбивства та насильницьку стерилізацію жінок, що призвело до скорочення корінного населення на 95% і до їхнього нинішнього жахливого соціального становища [2]. Європейські колоністи, включаючи британців, французів та іспанців, в якості доказу ліквідації мешканців із земель проводили скальпування – процес зняття шкіри з голови разом із волоссям, відомої як скальп. У деяких випадках європейці платили гроші або інші цінні товари за скальпи вбитих індіанців. Ціни варіювалися, але за один скальп можна було виплатити від 40 до 100 фунтів стерлінгів, що в перерахунку на сьогоднішній день становило б дуже значні суми. В той час, скальпи стали символом перемоги та контролю над територією. Для

колонізаторів було важливо не лише захопити індіанські землі, а й фізично знищити їх, щоб усунути загрозу новим поселенцям [9].

Європейці провадили політику асиміляції – нав'язування західної культури та своїх європейських цінностей, бо мали бажання створити «єдину націю», за рахунок знищення культурного різноманіття. У 1840-х роках, у Канаді, основним інструментом придушення корінної культури була система шкіл-інтернатів, куди примусово, відбиравши у батьків, відправили понад 150 000 місцевих дітей [10]. Там їх позбавляли права говорити рідною мовою, змушували зректися традицій, релігії та прийняти християнство. Індіанцям заборонялося проводити будь-які ритуальні церемонії, відомих таких як «танець сонця». У школах діти зазнавали фізичного та психологічного насильства. Відсутність належного догляду, голод, погані умови спричиняли численні смерті підростаючого покоління [3].

На жаль, не тільки індіанці зазнали геноциду з боку Британії, а ще й аборигени – корінні племена Австралії, які є представниками найдавнішої та маловивченої цивілізації на землі. Їх вважають першими мореплавцями, адже вони змогли дістатися нового материка морським шляхом. Їхній спосіб життя був досить унікальним. Проте все змінилося в 1770 році, коли експедиція Джеймса Кука висадила на східний берег Австралії, яка надалі стала британською колонією. З цього моменту почалася чорна смуга для аборигенів цього континенту [6].

Оскільки британські в'язниці вже були переповнені в'язнями, місцевим урядом було прийнято рішення переправляти злочинців до новостворених колоній на землях Ван-Дімена, острів Тасманія. Це рішення поклало початок найкривавішому геноциду в Австралії. Міністр колоній Великої Британії, лорд Сідней, був прихильником колоніалізму, що передбачав повне знищення аборигенів. Для нього і в цілому для європейців, життя аборигенів не мало жодної цінності. Тож нові поселенці з Європи почали активно освоювати континент і заводити зв'язки з місцевим аборигенним населенням. Це призвело до невітшних наслідків, оскільки аборигени не мали імунітету до заморських хвороб, і європейці заразили їх інфекційними (віспою, пневмонією, туберкульозом) та венеричними захворюваннями. Але смерть від інфекцій – це лише одна з причин вимирання корінного населення Австралії [7].

Британська колонізація австралійського континенту принесла із собою не лише нові порядки й закони, але й незвичні для суходолу види тварин, такі як кролики, вівці, корови та інші. Завезені види швидко адаптувалися, але їхня поява серйозно порушила баланс у місцевих екосистемах. Вони витісняли аборигенні трав'яні види, позбавляючи корінних жителів природних ресурсів для виживання. У відповідь на цю екологічну кризу аборигени змушені були полювати на худобу колоністів, щоб уникнути голоду. Проте це викликало жорсткі конфлікти, оскільки британці розглядали худобу як недоторканну приватну власність. Такі зіткнення лише посилювали напругу між двома культурами, поглиблюючи трагедію корінного населення [6].

Залучившись підтримкою уряду, на аборигенів було організовано полювання, тому ув'язнені не боючись покарань, вдавалися до жахливих

методів насильства [7]. Поселенці практикували відрубання частин тіла, навіть, на живих людях, збираючи відрізані пальці, вуха, голови й носи як трофеї, якими потім хизувалися перед іншими. Також, вони труїли корінне населення, пропонуючи їжу, отруєну стрихніном – високотоксичною отрутою, яку використовували для винищення гризунів, в результаті ніхто не зміг уникнути смерті. За кожного вбитого аборигена виплачували премію, тож гаслом колоністів стало: «Чорних можна лише убивати, інакше з ними поводитися не можна».

Колоністи, користуючись своєю владою та силою, експлуатували місцевих: жінок-аборигенок викрадали, піддавали сексуальному насильству, а згодом кидали напризволяще, прирікаючи на страждання й смерть від венеричних хвороб; чоловіків кастрували, позбавляючи їх не лише фізичної сили, а й людської гідності. Дітей, підкорених цим геноцидом, зазвичай називають «викраденими поколіннями», їх використовували як рабів, а іноді робили жертвами жорстокого фізичного та сексуального насильства [8]. Урешті-решт, усіх без виключень вбивали, а тіла скидали з гори, яка стала відомою як Вікторі-Хілл.

Аборигени, намагаючись захистити свої землі, культуру й життя, чинили опір Британській імперії. Проте всі їх спроби завершувалися масовими репресіями й кривавими розправами з боку військових. У 1804 році англійські колоністи розпочали цілеспрямовану масштабну зачистку корінного населення Тасманії. Використовуючи тактику залякування та фізичне винищення, вони за три десятиліття знищили практично весь народ. Лише близько 200 людей вдалося вижити після цих подій, їх переселили на острів Фліндерс, де через жорсткі умови та відсутність підтримки їхній народ був приречений на остаточне зникнення [5]. Журналіст Д. Л. Хеммонд яскраво підсумував цю трагедію словами: «Тасманійці були зайвими, і всі вони загинули».

Наприкінці XVIII століття, перед початком колонізації, чисельність аборигенів Австралії становила від 750 тисяч до мільйона осіб. Вони були розділені на близько 250 племен, кожне з яких мало унікальну мову, культуру та звичаї, гармонійно співіснуючи з природою свого континенту. Однак уже впродовж наступного століття їхня кількість скоротилася майже вдвічі через насильницьку колонізацію, хвороби, що були завезені європейцями, і втрату доступу до традиційних джерел харчування. Колоніальна влада не лише ігнорувала права корінного населення, а й законодавчо закріпила політику сегрегації, віддаючи перевагу європейським поселенцям.

Культурний геноцид став болючою сторінкою в світовій історії людства, яка нагадує про грікі наслідки дискримінації та несправедливості. Вивчення цієї події допомагає усвідомити важливість поваги до прав усіх народів, незалежно від їхньої раси, національності чи культури, щоб уникнути повторення помилок минулого. Сьогодні багато країн визнають факти культурного геноциду та намагаються виправити його наслідки. США та Канада офіційно визнали трагедію знищення їх корінних народів, тому активно проводяться програми з відновлення мови, традицій та культурної ідентичності індіанців. Водночас в Австралії питання геноциду стосовно аборигенів залишається невизнаним.

Хоча з 1967 року корінне населення континенту офіційно отримало громадянство та рівні права з європейцями, проте це було лише формальним кроком держави на шляху до справедливості. В реальності аборигени все ще стикаються із соціальною нерівністю, дискримінацією та обмеженим доступом до якісної освіти, медицини й економічних можливостей. Але попри труднощі, корінні народи цих країн докладають зусиль для відновлення своєї спадщини, збереження мов і традицій, прагнучи забезпечити краще майбутнє для своїх наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Сполучені Штати вчинили геноцид проти індіанців URL: <https://ukrainian.cri.cn/comments/4769/20220310/741474.html>
2. Alexander Laban Hinton, Andrew Woolford, Jeff Benvenuto. *Colonial genocide in Indigenous North America*, MD: Duke University Press, 2014, pp. 360.
3. Chiara Serioli, Cultural Genocide of Indigenous Peoples in Canada. A Legal and Socio-Political Analysis of the Limits of Reconciliation, Diversity Governance Papers DiGoP 03/2023, Eurac Research, Bolzano/Bozen, Italy, 2023, URL: <https://doi.org/10.57749/vsfj-1g82>.
4. *Cultural genocide* – [Bilsky & Klagsbrun \(2018\) – p.374](#) URL: <https://warn-erasmus.eu/ua/glossary/kulturnij-genocid/>
5. *Genocide and the Forcible Removal of Aboriginal Children in Australia* by Anna Haebich, 1800 – 1920 from Part IV - Premonitions., Published online by Cambridge University Press: 23 June 2023
6. *Genocide in Australia* by Colin Tatz, number 8, 1999 URL : URL: [tatzc-dp08-genocide-in-australia_3.pdf](#)
7. *Genocide in Australia* by Nathan Sentence URL : [Genocide in Australia – The Australian Museum](#)
8. Haebich, A. 2023. “[Genocide and the Forcible Removal of Aboriginal Children in Australia, 1800-1920.](#)” In *The Cambridge World History of Genocide: Volume II: Genocide in the Indigenous, Early Modern and Imperial Worlds, from c.1535 to World War One*, 537-561
9. Jeffrey Ostler “*Genocide and American Indian History*” URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199329175.013.3>
10. *Native America and the Question of Genocide* by Alex Alvarez (Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2014. 203 pp. ISBN 978-1442225817).
11. Wolfgang Mieder “*The Only Good Indian Is a Dead Indian*”: *History and Meaning of a Proverbial Stereotype*”, *The Journal of American Folklore*, Vol. 106, No. 419 (Winter, 1993), pp. 38-60 URL: <https://doi.org/10.2307/541345>

Самойлова Полина Едуардівна, Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 2-го року навчання, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», соціально-гуманітарний факультет, *Університет Ушинського, м. Одеса, Україна*

Науковий керівник: **Лісєнко Олена Василівна** – доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, *Університет Ушинського, м. Одеса, Україна*

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ КУЛЬТУРНОГО ГЕНОЦИДУ

Культурний геноцид як форма цілеспрямованого знищення національної ідентичності завжди залишає глибокі рани в суспільстві, формує кризу самобутності, спричиняючи втрату традицій та порушення зв'язків між минулим, сучасністю і майбутнім. Відновлення цієї ідентичності є складним, багатогранним процесом, у якому соціокультурні програми відіграють ключову роль. Саме тому важливим є їхнє втілення, націлене на подолання наслідків культурного геноциду.

В Україні реалізується низка програм, спрямованих на подолання наслідків культурного геноциду та підтримку ментального здоров'я, що є невід'ємною частиною національного відновлення. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» забезпечує інтеграцію охорони психічного здоров'я у структуру соціального життя людей, що стикаються із наслідками російсько-української війни[7].

Мета одного з проєктів цієї програми — наблизити послуги психологічної допомоги до людей через сімейних лікарів, що допомагає громадянам швидше отримати необхідну підтримку[6]. Це важливо в умовах, коли психологічні травми, спричинені війною та культурними втратами, стають масовими. Інший проєкт, пов'язаний із створенням центрів життєстійкості, спрямований на психосоціальну підтримку жителів громад і волонтерів[4]. У таких центрах люди можуть знайти не лише психологічну допомогу, а й ресурси для відновлення особистісної та колективної стійкості.

Проєкт з цифрового рішення для підтримки військових, які повертаються до мирного життя, допомагає подолати труднощі адаптації. Це важливо для збереження людського потенціалу та залучення колишніх військових до культурної та соціальної діяльності. Проєкт «RECOVERY» зосереджений на психологічному відновленні військовослужбовців, членів їхніх родин і осіб, які повернулися з полону[10]. Допомога у подоланні травм війни сприяє збереженню родинних зв'язків та зміцненню громад. Ініціатива «Молодіжні центри та активні парки» створює екосистему психічного здоров'я для молоді через організацію активного дозвілля та культурних подій[3]. Молодіжні центри допомагають зберігати національні традиції та цінності, сприяючи формуванню нового покоління свідомих громадян.

На окрему увагу в процесі подолання наслідків культурного геноциду заслуговують ініціативи Українського інституту національної пам'яті, які